

Examen HAVO

2016

tijdvak 1
vrijdag 13 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Achter dit examen is een erratum opgenomen.

Achter het correctievoorschrift is een aanvulling op het correctievoorschrift opgenomen.

Dit examen bestaat uit 41 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 Hoe we waarheden vermijden

De tekst 'Hoe we waarheden vermijden' kan onderverdeeld worden in vier delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen voorzien worden van de volgende kopjes:

- 1 Voorbeelden van onwaarheden
- 2 Het belang en de betekenis van onwaarheden
- 3 Middelen voor het vertellen van onwaarheden
- 4 Motieven voor het vertellen van onwaarheden

1p 1 Bij welke alinea begint deel 2?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 4?

'De voor de hand liggende gecombineerd sterk-zwakke punten "ik ben bereid voor mijn baan de wet te overtreden" of "ik ben aartslui en heb geleerd anderen mijn werk te laten doen" zijn echter opnieuw niet goed.' (regels 14-20)

1p 3 Waarom worden deze punten als 'niet goed' beschouwd, volgens de tekst?

'Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.' (regels 86-89)

2p 4 Geef de twee algemene redenen waarom volgens de tekst het vertellen van de waarheid ongewenst zou zijn. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

1p 5 Wat is de belangrijkste functie van alinea 7 ten opzichte van de voorafgaande tekst?

In alinea 7 wordt

- A een afweging gemaakt.
- B een conclusie getrokken.
- C een toelichting gegeven.
- D een voorwaarde gesteld.

'Verzwijgingen zijn al een stuk interessanter, natuurlijk niet het soort dat bestaat uit stilte (...), maar verzwijgingen die bestaan uit woorden.' (regels 122-130)

3p 6 Welke drie vormen van deze 'verzwijgingen die bestaan uit woorden' worden besproken in de tekst? Gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 35 woorden.

'Het derde mechanisme om waarheden te vermijden, het sleutelen aan betekenissen, is het mooist.' (regels 178-181)

2p 7 Welke twee vormen van dit derde mechanisme worden in het vervolg van de tekst genoemd?

'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis.' (regels 167-170)

- 1p 8 Van welk soort argumentatieschema wordt gebruikgemaakt om deze uitspraak kracht bij te zetten?
een argumentatieschema op basis van
- A kenmerk
  - B oorzaak-gevolg
  - C overeenkomst
  - D voorbeeld

In alinea 12 worden ministers aangehaald die het derde mechanisme, het sleutelen aan betekenissen, toepassen.

- 1p 9 Waarom wordt in de politiek veel gebruikgemaakt van dit mechanisme, gelet op de tekst?
Op deze manier kan
- A een nadelige boodschap op een persoonlijke manier gebracht worden.
  - B een onduidelijke boodschap op een heldere manier gebracht worden.
  - C een onwaarschijnlijke boodschap op een aannemelijke manier gebracht worden.
  - D een vervelende boodschap op een positieve manier gebracht worden.

tekstfragment 1

(1) Als er ineens blikjes cola opduiken in de koelkast van een studentenhuis, en onwaarschijnlijk genoeg ook geld (op een bordje), wat wordt er dan het meest gestolen? Rijden taxichauffeurs eerder om bij een blinde klant dan bij een klant die kan zien? Dat is het soort vragen dat Dan Ariely, hoogleraar psychologie en gedragseconomie van de Amerikaanse Duke University, in zijn onderzoek beantwoordt. Wanneer gedragen mensen zich oneerlijk? Hoe ver gaan ze dan? Wat moet je doen om ervoor te zorgen dat mensen zich eerlijk gedragen?

(2) Uit Ariely's onderzoeken blijkt dat mensen met allerlei verschillende nationaliteiten oneerlijk zijn en dat mensen oneerlijk zijn op allerlei gebieden. Maar het goede nieuws is: mensen zijn maar een beetje oneerlijk. We liegen en bedriegen en frauderen en stelen lang niet zoveel als gemakkelijk zou kunnen.

(3) We zijn volgens Ariely niet rationeel in onze oneerlijkheid. We wegen in het algemeen niet de pakkans af tegen onze mogelijke winst. We zijn gespitst op 'voordeeltjes', maar we willen ook graag tegenover onszelf kunnen volhouden dat we goede mensen zijn. Dus bedriegen taxichauffeurs eerder een ziende klant dan een blinde en stelen studenten eerder een blikje cola uit een gemeenschappelijke koelkast dan geld.

naar: Ellen de Bruin, NRC Handelsblad, 13 & 14 oktober 2012

Volgens alinea 2 van tekstfragment 1 zijn mensen 'maar een beetje oneerlijk'.

- 2p 10 Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 1 tot en met 3 van tekst 1?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 1p 11 Welke verklaring daarvoor kan afgeleid worden uit alinea 3 van tekstfragment 1?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 1 gaat het voornamelijk over de waarheid vermijden, terwijl het in tekstfragment 1 gaat over oneerlijk zijn.

- 2p 12 Wat is het belangrijkste verschil tussen beide verschijnselen, gelet op het voordeel dat ze volgens de teksten opleveren?

Benoem in je antwoord expliciet de voordelen bij de beide verschijnselen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 25 woorden.

Een kritisch lezer kan de vraag stellen of het gerechtvaardigd is om onwaarheden te vertellen.

- 2p 13 Welk antwoord op die vraag kan uit de hoofdtekst worden afgeleid? Motiveer je antwoord.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

tekstfragment 2

(1) Een leugentje voor eigen bestwil, ouders doen het regelmatig, blijkt uit Chinees en Amerikaans onderzoek. De meest gebruikte leugen? Ouders die net doen alsof ze in het openbaar weglopen en hun kind alleen in hun woedeaanval achterlaten, meldt de BBC.

(2) De onderzoekers stelden verschillende categorieën van liegen op. Zo zijn er 'onwaarheden met betrekking tot wangedrag', zoals 'als je je niet gedraagt, dan bel ik de politie', en 'als je niet ophoudt met schreeuwen, wordt die vrouw daar erg boos op je'. Daarnaast is er de categorie 'onwaarheden met betrekking tot verlaten of blijven', zoals 'als je nu niet met me meegaat, zal een kidnapper je meenemen wanneer ik niet bij je ben'. Dan is er ook nog de optimistischere categorie 'onwaarheden met betrekking tot positieve gevoelens'. Deze categorie wordt vaak gebruikt om aan een kind te vertellen dat een huisdier is overleden: 'Onze hond woont nu op de boerderij van je oom, want daar heeft hij veel meer ruimte om rond te rennen.' De 'leugens met betrekking tot fantasiepersonages' worden vaak gebruikt om goed gedrag te stimuleren, bijvoorbeeld in aanloop naar Kerstmis, of 'eet je groenten, anders komt de tandenfee niet langs om je uitgevallen tand om te ruilen voor een muntje'.

(3) De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een 'belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?'

naar: www.volkskrant.nl, 23 januari 2013

'De onderzoekers concludeerden dat er door de resultaten een "belangrijke morele vraag ontstaat: is het gerechtvaardigd als ouders liegen?"' (tekstfragment 2, alinea 3)

1p 14 Leg uit waarom er in de voorbeelden die in tekstfragment 2 genoemd worden sprake zou zijn van liegen zoals beschreven in alinea 4 van de hoofdtekst.

Neem het onderstaande antwoord over en vul het aan.

Er is sprake van liegen, want ...

- 1p 15 Welke van onderstaande zinnen kan het beste weggelaten worden in een korte samenvatting van de tekst 'Hoe we waarheden vermijden'?
- A 'Sterker nog: ze zijn essentieel, want ze helpen ons te ontkomen aan waarheden.' (regels 54-56)
  - B 'Iemand flink de waarheid vertellen, zo luidt het gezegde, waardoor meteen duidelijk wordt dat dit niet bepaald de bedoeling is.' (regels 86-89)
  - C 'Grofweg hebben we drie mechanismen om waarheden te verzachten: door feitelijke onwaarheden te vertellen, door waarheden te verzwijgen en door definities en betekenissen op te rekken.' (regels 101-106)
  - D 'Ze zijn daarnaast mechanistisch functioneel: je kunt ermee onder verantwoordelijkheden uitkomen of er juist mensen mee aan het werk zetten.' (regels 252-256)

In januari 2013 verscheen in de Volkskrant een tekst van Wilco Dekker (tekst 2) waarop een reactie kwam van Mizzi van der Pluijm (tekst 3). Hieronder staan eerst vijf vragen over tekst 2, daarna volgen zeven vragen over tekst 3. Tot slot volgen vijf vragen die op beide teksten betrekking hebben.

Tekst 2 Of een megaseller, of bijna niets

- 1p 16 Welke opmerking sluit het best aan bij de inleiding (alineä's 1 en 2) van de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- De inleiding bestaat voornamelijk uit
- A de constatering dat het niet slecht gaat in de boekenbranche.
  - B de introductie van belangrijke personen in de boekenbranche.
  - C een aanduiding van het huidige probleem in de boekenbranche.
  - D een voorbeeld van succesvolle genres in de boekenbranche.
- 'Om dat te voorkomen, beknibbelen de uitgevers op de kosten.'
(regels 56-57)
- 3p 17 Op welke vier manieren doen ze dat, volgens de tekst?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- 'Sebes maakt zich er zorgen over dat literaire fictie het slachtoffer wordt van deze trend.'
(regels 84-86)
- 2p 18 Op welke twee manieren wordt literaire fictie het slachtoffer?
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- 1p 19 Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- A De teruglopende boekenverkoop heeft negatieve gevolgen voor het aanbod van literaire uitgeverijen.
  - B De toekomst van het boekenvak is afhankelijk van een toenemende verkoop van e-books.
  - C Om het teruglopen van de boekenverkoop tegen te gaan, zoeken uitgevers steeds vaker naar bestsellers.
  - D Uitgevers van literaire werken organiseren steeds vaker activiteiten om de boekenverkoop te stimuleren.
- 1p 20 Welke van de onderstaande beweringen is het meest van toepassing op de tekst 'Of een megaseller, of bijna niets'?
- In de tekst wordt een
- A bezuinigingsvoorstel voor boekhandels geschetst en wordt een aantal uitwerkingen daarvan concreet gemaakt.
  - B crisis in de boekenwereld geschetst en wordt door een aantal personen een toelichting daarop gegeven.
  - C probleem van de boekenbranche geschetst en wordt door de auteur een aantal oplossingen daarbij voorgesteld.
  - D toekomstbeeld voor het boekenvak geschetst en wordt een aantal alternatieven daarvoor gegeven.

Tekst 3 Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak

- 6p 21 Vat de alinea's 3 tot en met 6 van tekst 3 samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.
- 1p 22 Wat is de belangrijkste functie van de alinea's 4 tot en met 6 ten opzichte van alinea 3?
- A constatering
  - B nuancering
  - C vergelijking
  - D weerlegging

'Tot mijn grote vreugde zie ik iets heel anders: op feestjes en bij literaire bijeenkomsten als "Kalf", van onze uitgeverij, kom ik grote groepen jonge lezers tegen bij wie literatuur helemaal in is.' (regels 69-75)

Een kritisch lezer zou kunnen wijzen op het gebruik van een drogreden in bovenstaand citaat.

- 1p 23 Om welk type drogreden gaat het?
een
- A cirkelredenering
  - B onjuiste oorzaak-gevolgrelatie
  - C overhaaste generalisatie
  - D verkeerde vergelijking

'Digitalisering is volgens mij eerder verkoopbevorderend dan nadelig.' (regels 39-41)

- 2p 24 In het vervolg van alinea 4 staan drie zinnen die de belangrijkste argumentatie bij dit standpunt bevatten.
Citeer die drie zinnen.

'Integendeel' (regel 111)

Dit woord duidt op een tegenstelling.

- 1p 25 Welke tegenstelling wordt hier bedoeld?
de tegenstelling tussen
- A de boekenverkoop in boekhandels en de online boekenverkoop
  - B de werkelijkheid van de journalistiek en die van de boekenbranche
  - C het verleden en de toekomst in de wereld van de uitgevers
  - D pessimisme en optimisme inzake de toekomst van het boekenvak

'nu opeens ligt er een heel nieuw speelveld open.' (regels 135-136)

- 1p 26 Wat wordt bedoeld met dat nieuwe speelveld?
- A de aanpak van de boekencrisis
  - B de ontwikkeling van het e-book
  - C de veranderingen in het boekenvak
  - D de verkoop van boeken op internet

In alinea 1 wordt de vraag gesteld hoe erg de ontwikkelingen in de boekenbranche zijn.

- 1p 27 Welke toekomstvisie wordt in de tekst gegeven als antwoord op deze vraag?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 2 en 3 Overkoepelende vragen

In tekst 2 'Of een megaseller, of bijna niets' komt het begrip 'spaghettimethode' aan bod (regel 81). In tekst 3 'Eindelijk gebeurt er iets in het boekenvak' wordt gesproken over het begrip 'bestselleritis'. (regels 32 en 79)

1p 28 Wat is de overeenkomst is tussen deze beide begrippen?

In alinea 7 van tekst 2 is sprake van veelbelovende debutanten die moeilijker aan de bak komen. In tekst 3 komt deze term niet voor. Er kan echter een tegengestelde veronderstelling over veelbelovende debutanten worden afgeleid uit alinea 6 van tekst 3.

1p 29 Welke veronderstelling is dat?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In tekst 3 wordt tekst 2 'een zwartgallig stuk' genoemd (regels 3-4, tekst 3).

1p 30 Geef aan waarom deze typering wel terecht zou kunnen zijn. Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.

Ja, deze typering is **wel** terecht, want ...

1p 31 Geef aan waarom deze typering niet terecht zou kunnen zijn.

Vul hiertoe het onderstaande antwoord aan.

Nee, deze typering is **niet** terecht, want ...

tekstfragment 3

Boekhandels hoeven niet in paleizen op AAA-locaties te zitten. Misschien zijn juist de B-locaties, waar de mensen wonen, ideaal. Liever minder praal en meer boek. Dat geldt ook voor uitgeverijen. Dat uitgeverij WPG haar schitterende grachtenpanden heeft moeten verkopen, is jammer, maar niet slecht voor de boekenmarkt. Het vrijkomende geld kan worden besteed aan begeleiding van schrijvers, goede verzorging van boeken en inspanning om boeken te slijten bij de heroplevende boekhandel.

naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 8 maart 2014

Uit tekstfragment 3 blijkt een bepaalde visie op de boekenbranche.

1p 32 Welke van onderstaande personen vertoont een visie die daar het meest mee in overeenstemming is?

A Hans Janssen, directeur uitgeverij, opgevoerd in alinea 8 van tekst 2

B Mizzi van der Pluijm, auteur van tekst 3

C Paul Sebes, literair agent, opgevoerd in tekst 2 en 3

D Wilco Dekker, auteur van tekst 2

Tekst 4 Ik eet wat ik wil

- 1p 33 Welke uitspraak over alinea 1 is juist?
Alinea 1 bevat een
- A bewering en een onderbouwing van deze bewering.
  - B grap als introductie van het tekstonderwerp.
  - C standpunt en een anekdote over dit standpunt.
  - D verklaring voor de titel boven de tekst.

In alinea 1 wordt gesproken over de campagne 'duurzame inzetbaarheid' en de actie van Bloomberg.

- 1p 34 Wat is het gemeenschappelijke doel van deze initiatieven, gelet op de tekst?

In alinea 3 wordt het tomatensoepexperiment beschreven.

- 1p 35 Wat is de functie van het noemen van het tomatensoepexperiment binnen de tekst?

Het experiment wordt genoemd om te laten zien dat mensen

- A meestal niet hongerig of vol zijn.
- B niet zelf bepalen wat ze consumeren.
- C 73 procent meer eten dan ze denken.
- D zelf bepalen hoeveel ze eten en drinken.

In alinea 4 (regels 51-52) wordt gesproken over opdienen van een onderzoek door Wansink. Dit zou je als een woordspeling kunnen opvatten omdat opdienen aan de ene kant met het serveren van voedsel te maken heeft en aan de andere kant met het presenteren van een nieuw onderwerp.

- 1p 36 Citeer twee andere woordspelingen uit de tekst die met eten te maken hebben.

'Een belangrijke rol is daarom die van "voedselpoortwachter".'
(regels 60-61)

- 1p 37 Welke rol heeft een voedselpoortwachter bij bedrijven?

De voedselpoortwachter

- A bepaalt hoeveel en wanneer het personeel eet.
- B is verantwoordelijk voor de opbrengst van de kantine.
- C selecteert het aanbod voor het personeel.
- D waarschuwt de directie op tijd voor overdaad.

- 1p 38 Welke uitspraak over het zelfinzicht van de consument is blijkens de tekst 'Ik eet wat ik wil' inhoudelijk juist?
- A Consumenten kampen met volstrekt verkeerde ideeën over de intenties van beleidsmakers.
  - B De gemiddelde consument beseft heel goed waar de grenzen van goed en slecht liggen.
  - C De meeste consumenten realiseren zich niet dat zij gemakkelijk om de tuin te leiden zijn.
  - D Veel consumenten weten van zichzelf best wel hoe ongezond ze feitelijk eten en drinken.

De titel van de tekst is: 'Ik eet wat ik wil'.

- 1p 39 Welke uitspraak over de titel van de tekst is juist, gelet op de strekking van de tekst?
- De titel verwijst enerzijds naar
- A de uitkomsten van verouderde experimenten en anderzijds naar de nieuwste inzichten van de moderne wetenschap.
  - B een kenmerkend misverstand over het menselijke eetgedrag en anderzijds naar de houding ten aanzien van overheidsbemoeienis.
  - C een onbegrensd consumptieaanbod thuis en in bedrijfskantines en anderzijds naar een onhebbelijke eigenschap van de consument.
  - D een volgens onderzoek niet bestaande werkelijkheid en anderzijds naar een situatie die volgens poortwachters moet veranderen.

- 1p 40 Welke van de onderstaande beweringen is juist, gelet op de inhoud van de tekst 'Ik eet wat ik wil'?
- In de tekst
- A worden meningen over de bemoeienissen van de overheid wat betreft het eetpatroon van mensen naast elkaar gezet en afgekeurd.
  - B worden mensen aangespoord om hun eetpatroon aan te passen en worden tips gegeven op welke manier zij dat het beste kunnen doen.
  - C wordt geconstateerd dat onderzoek laat zien dat het eetpatroon van mensen moeilijker te beïnvloeden is dan uit eerder onderzoek bleek.
  - D wordt gesteld dat informatie en voorlichting het eetpatroon van mensen minder beïnvloeden dan het beperken van keuzemogelijkheden.

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

- 1p 41 Welke van de onderstaande zinnen drukt het best uit wat de hoofdgedachte is van de tekst 'Ik eet wat ik wil'?
- A Beleidsmakers, zoals burgemeesters en staatssecretarissen, zouden bereid moeten zijn meer naar de burgers te luisteren, om vervolgens met de juiste maatregelen de poortwachters thuis en in bedrijven op de goede manier te stimuleren.
  - B Burgers hebben de neiging hun eigen inzichten als de juiste te beschouwen en zijn daarom gekeerd tegen confrontatie met de inzichten van anderen, ook al zijn die op zuivere experimenten gebaseerd en daarom moeilijk weerlegbaar.
  - C Overheidsbemoeienis met de gezondheid van de burgers stuit op weerstand en is weinig effectief als die zich tot voorlichting beperkt, maar kan succesvol zijn als voor de consument het aantal keuzemogelijkheden wordt teruggebracht.
  - D De neiging van de media om negatief te oordelen over de intenties van de overheid is gebaseerd op zelfoverschatting en op verkeerde analyses van de psychologische inzichten die een rol spelen bij het menselijke eetgedrag.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

Nederlands havo

Centraal examen havo

Tijdvak 1

Opgaven

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen Nederlands havo op vrijdag 13 mei, aanvang 13.30 uur, moeten de kandidaten de volgende mededeling ontvangen. Deze mededeling moet bij het begin van de zitting worden voorgelezen en/of aan de kandidaten worden uitgereikt.

Op **pagina 9**, bij **vraag 28**, moet de zin:

Wat is de overeenkomst is tussen deze beide begrippen?

vervangen worden door:

Wat is de overeenkomst tussen deze beide begrippen?

Het College voor Toetsen en Examens
Namens deze, de voorzitter,

drs. P.J.J. Hendrikse